

Valdiavä'ldd Lää'ddjânnmest kooll meera

Mii vuâđđlää'kk lij?

Vuâđđlää'kk lij puki lää'jjšeättmööžž da ölmmsa vää'ld âännmööžž vuâđđ. Vuâđđlää'jjest käunn'je lä'ddlai meervää'ld kōskksummuž tuâimmjem-meärrööžž, äärv da vuâđđjurddi.

Vuâđđlää'kk meä'rat persoon da ölmmsa vää'ld kōskksa kōskkvuõđ vuâđđ. Tõt âänn se'st še šeättmööžž ölmmsa vää'ld âännmööžž vuâđđjurddin, valdia riäššâm-maallâst da pââimööžž valdiaorgaan kōskkvuõđin.

Vuâđđlää'kk šööddi viõ'kke 1. peei'v pâ'zzlâštam-mannu 2000. Tõn vuâđđan liä nellj vuâmm vuâđđlää'jj: halltōsvue'kk da valdiapei'vvriäššmōš di kue'htt mini'stterrasttōžž kuōskki vuâđđlää'jj. Tōk šiotteeš jioččvuõđ alggee'jjin. Parlame'ntt lij mottam vuâđđlää'jjid ee'jji mäa'ttest, leäša valdiameärrōžž vä'lddää'blek liä pōōššâm seämmanalla. Änn'jōžž vuâđđlää'jj liä ta'rkkstum tōn viõ'kkešöddmööžž mänja.

Vuâđđlää'jjest nobstäävv vuâmm halltōsvue'jj vä'lddvuâđđjuurd: valdiavä'ldd Lää'ddjânnmest kooll meera, koon ee'tkkad valdiapeei'vid noorōöttâm parlame'ntt .

- Vuâđđlää'jj mie'ldd valdiavä'ldd kooll meera. Meerväldda siskkäävv persoon vuõiggâdvuõtt vaikkted õhttsai tu'mmstōggi tuejjummša. Vuâđđlää'jjest liä staanuum persoon vuõiggâdvuõđ.
- Vuâđđlää'kk teä'ddad Lää'ddjânnam politiikla systteem parlamentaarilaid ää'blkid da parlamee'nt statuuzz pââimōssân valdiaorgaanân. Valdiasábbar älgg naaudšed parlamee'nt na'ddjōžž. Tää'ssvää'ld preside'ntt tuejjad tu'mmstōgges valdiasábbar valmmštōöllmōžžâst da rä'tkkeeme'tkkōžžâst.
- Parlame'ntt vaalaš vä'lddmini'stter, koon preside'ntt nõōmad. Jee'res mini'sttrid preside'ntt nõōmad vä'lddmini'stter čuä'jtōžž meäldlânji.
- Tää'ssvää'ld preside'ntt jáá'dat Lää'ddjânnam äuggpolitiikk õhttsažtuejjummšest valdiasábbarin. Presidee'nt tuejjummž še äuggpolitiikkâst vuâđđäävv valdiasábbar valmmštōöllmōšše da mie'tvaikkto'sse.
- Vuâđđlää'jj mie'ldd Lää'ddjânnam vuässâatt meeraikōskksa õhttsažtuõjju rääh da ooumažvuõiggâdvuõđi staaneem diõtt.
 - Lää'ddjânnam lij Euroop Unioon vuäzzlaž.

Lää'ddjânnam lij tiuddvä'ldd saž tää'ssvä'ldd

1 LÄÄKK

Vuâđđlää'jj a'lgge liä ke'rjttum valdiariäššmōžž vuâđđää'sš da pââimööžž valdiaorgaan tuäji juäkkmōš di vuõiggâdvuõttvaldia vuâđđjuurd: ölmmsa vää'ld âännmööžž älgg pâi vuâđđööväd läkka.

Tu'mmstōkvä'ldd lij juõkkum parlamee'nt, valdiasábbar (halltōžž) da tää'ssvää'ld presidee'nt kōōsk.

Parlame'ntt šiottd lää'jjid. Valdiasábbar valmmštâäll lää'jjčuäjtōžžid da âänn huõl parlamee'nt tu'mmstōggi tiu'ddepiijmōžžâst. Valdiasábbar älgg naaudšed parlamee'nt na'ddjōžž. Preside'ntt häidd su'nne šiotuum tuäjid, kook õ'httne äâldmōsân äuggpoliti'kke.

Jiõččna duõmmištâm nâanee, što lää'jjid jää'kket.

Toobd vuâđđvuõiggâdvuõđad!

2 LÄÄKK

Vuáđđlää'jjest liä staanuum persoon vuáđđvuõiggádvuõđ: lää'jj puátt lee'd pukid seámma, sää'nn lij friijáld áá'nmemnalla, vuáitt áskkad le'be lee'd ááskkani, vuáitt noorõõttáđ lää'vtaa, vuáitt va'lljeed jálstempääi'kkes da liikkeed friijáld.

Juõkkkast 18 ee'jj tiuddám Lää'ddjánnam meerlast lij jionstemvuõiggádvuõtt parlamee'nt-, presidee'nt- da EU-vaalin di ká'ddvaalin. EU- da ká'ddvaalin jionstemvuõiggádvuõttnekk vuáitt lee'd še jee'res jánnam meerlaš. Lá'ddlast lij vuõiggádvuõtt jijjás kiõ'le. Lää'dd- da ruõcckiõll liä Lää'ddjánnam meersažkiõl, koid lij vuõiggádvuõtt áá'nned ve'rğgneekkin á'sšeem poodd.

Sä'mmlai, romaanlai da jee'res joouki kiõll'la vuõiggádvuõđ liä peäggtum vuáđđlää'jjest.

Valdia da jálstemkää'dd puátt staaneed ooumažarvva jie'llem raam tá'l, gu jijjás viõgg jiä fá'tte. Juõkkki'žže álgg já'rjsted máäu'ste'mes vuáđđmátt'tõs.

Privatjie'llem, cist da domm liä vuáđđlää'jj suõjjeem. Lij vuõiggádvuõtt seillted peittses: nuu'bb vuõltteem saagg ij leäkku vuõiggádvuõtt lookkád le'be kuvddled lää'vtaa.

Vasttõs õhttsa pirrõõzz seeiltummšest kooli pukid - tõi ij vueit vue'rdded pái járrsin.

Vaalin vaalšet 200 parlame'ntne'kked

3 LÄÄKK

Parlame'ntnekvõborše'kken áá'nat jionstemvuõiggádvuõttnekk. Tá'kk preside'ntt, õllärvvsaž vuõiggádvuõđve'rğgnekk da säáldatvee'rjest võborše'kken kääzzkõõ'sti jiä vueit lee'd võborše'kken.

Parlame'ntvaalin vaalšet 200 parlame'ntne'kked tõi võborše'kki jooukást, koid paa'rti da jionsteeijoouk liä piijjám võborše'kken.

Parlame'ntt háidd tuejeez puõ'dji parlame'nttvaali rájja, kook meärrõõzzmeálddsánji áá'net neellj ee'jj kõõskin. Preside'ntt vuáitt vá'lddmini'stter alttõõzzást da parlame'nttjoouk kuuleen mie'rreed ouddäiggsa vaalid. Háä'rvelđ - máámõssán ee'jj 1975 – parlamee'nt pođd kuáđđai normaal vuá'nken.

Parlame'ntne'kk álgg jáä'kkted vuáđđlää'jj. Jee'res meärrõõzz jiä čõõn suu. Parlame'ntne'kk ij vuážž cõggád háiddmest tuájeez, da parlamee'ntest su'st lij vuõiggádvuõtt mainsted pukin kiõtt'tõõllám vue'ln áá'rii aa'sšin. Jõs parlame'ntnekk ij jáä'kket lää'jj, suu raņņstet seámmanalla gu járrsid.

Parlamee'nt sábbar liä õlmmsa

4 LÄÄKK

Parlame'ntt tuejjad tu'mmstõõggid tiuddsábbrest, koon jáá'dat saaggjáá'dteei le'be väärrsaaggjáá'dteei. Tu'mmstõktuõjju vuážža vuássõõttáđ pái parlame'ntne'kk

Tiuddsábbar liä õlmmsa. Tõid vuáitt seurrjed sáábbarkue'r nec sii'skparvõõggást da teáđtemneävvin. Še parlamee'nt sábbar párdđkee'rj liä õlmmsa.

Parlamee'nt tiuddsábbrest vuážža mainsted parlame'ntne'kk da mini'ster. Vuõiggádvuõttá'sšoomaž da vuõiggádvuõttkansler vueitte še mainsted, jõs sij aa'sšid kiõtt'tõõllát.

Parlamee'ntest á'sš puátt kiõtt'tõõllám vuála ju'n-a le'be halltõõzz čuá'jtõssán le'be parlame'ntne'kk alttõssán. Uu'ccmõssán 50 000 jionstemvuõiggádvuõttne'kkest Lää'ddjánnam meerlast lij vuõiggádvuõtt tuejjeed parlamentta alttõs lää'jj šiõtteem diõtt koon-ne áä'sšest.

Ou'ddel tu'mmstõõgg puk čuá'jtõõzz da alttõõzz kiõtt'tõõllát väljkáá'ddin. Tõk liä parlamee'nt sii'ske valmmštõõllámorgaan, koi tuáj jiä leäkku õlmmsa, ou'ddel gu väljká'dd õlmmad jijjáz smiõtdõõgg le'be ceálkkmuužž.

Uu'ccmõssán kuáhtlo Parlame'ntne'kked vuážža tuejjeed valdiasábbra kõskk-kõõčmõõžž. Halltõõzz vasttõõzzást jiõllum sagstõõllmõõžž máņņa parlame'ntt jionast tõi'st, naudaš-a halltõs parlamee'nt na'ddjõõzz.

Parlame'ntnekk vuáitt kue'dđed mini'ster vasteemnalla njäälmla le'be ke'rjla kõõčmõõžž.

Meer vaalaš presidee'nt – parlame'ntt vaalaš vä'ldmini'stter

5 LÄÄKK

Tää'ssvää'ld preside'ntt vaalšet vuõigg vaalin. Võboršee'kk puätt lee'd jionstemvuõiggadvuõttnekk šaddvuõdlaž Lää'ddjannam meerlaž.

Vaal vuõssmõ'sse kõrvvja vuässâ'tte paa'rti da jionsteeijooki piijjâm võboršee'kk.

Jõs ni kii võboršee'kkest ij vuäžž pä'jjet peäl u'vddum jionin, jä'rjstet nu'bb kõrvvi. Tõ'st liä võboršee'kken päi kue'htt vuõssmõõzz kõõrvin jäänmõsân jionid vuäžžam võboršee'kk. Jeänab jionid noorrâm puätt preside'ntten.

Presidee'nt ve'rğğpodd pešt kutt ee'jj. Seämma persoon vuetet vaalšet keäččlõõžzi päi kue'htten poddân le'be 12 ee'jj.

Preside'ntt tuejjad vä'lddvue'zz tu'mmstõõggin valdiasábbar e'tkkõõzzâst.

Valdiasábbar älgg naaudšed parlamee'nt na'ddjõõzz. Parlame'ntvaal mâņņa paa'rti parlamee'ntjook saggstâ'le da sue'ppe odđ halltõõzz raajmõõžžâst. Parlame'ntt vaalaš vä'ldmini'stter, koon preside'ntt nõõmad. Jee'res mini'sttrid preside'ntt nõõmad vä'ldmini'stter čuä'jtõõzz meälddsânji.

Vä'ldmini'stter jáâ'dat valdiasábbar tuâj. Tää'rkmõõžžin aa'sšin, gu mâ'te lää'jčua'jtõõzzin da täällarvliõsčua'jtõõzzâst, mie'rreet halltõõzz sábbrest.

Juõkkkaž mini'stter âân huõl jiiijâs vuu'des čuä'jtõõzz valmmštõõllmõõžžâst da vasttad še parlamee'nt tuejjeem tu'mmstõõggi tiu'ddepiijmõõžžâst.

Parlame'ntt šioṭṭad lää'jjid

6 LÄÄKK

Parlamee'nt tää'rkmõš tuâj lij šioṭṭeed lää'jjid. Odđ lää'kk šioṭṭeed le'be vuämm lää'jj muu'tet halltõõzz čuä'jtõõzzâst, parlame'ntnee'kk alttõõzzâst le'be meerlažalttõõzz diõtt.

Parlamee'ntest lää'jčua'jtõs le'be alttõs mâân vuõltheemsaggstõõllâm mâņņa väljjkää'dd kiõtt'tõõllâmnalla.

Väljjkää'ddest ää'sš tu'mmjet tää'rkeld da kuulât ää'sštobddjid.

Väljjkää'dd valmmstâáll smiõtlõõgg, da čuä'jtõs mäcc parlamee'nt tiuddsábbra vuõssmõs vuâra kiõtt'tõõllâmnalla. Tõ'st jeä'let takaisaggstõõllmõš, koon poodd parlame'ntt vuäitt vuõltheed čuä'jtõõzz šuur väljjkää'dd kiõtt'tõõllâmnalla.

Tää'rkes kiõtt'tõõllmõõžžâst mie'rreet lää'jčua'jtõõzz siiskõõzzâst.

Nuu'bbest kiõtt'tõõllmõõžžâst parlame'ntt preemm le'be heelgad čuä'jtõõzz.

Primum lää'kk uu'det presidee'nt ra'vvjemnalla. Jõs soņ ij ra'vve tõn koolm määnpââ'j mää'ttest, lää'kk mäcc parlamentta. Jos parlame'ntt pããšš e'tkkõõzzes tue'kken, lää'kk šâdd viõ'kke še presidee'nt ra'vvjekani.

Vuâđđlää'jj muttmõš mâân seämmanalla nuu'bb kiõtt'tõõllâm loopp räija, kuä'ss parlame'ntt preemm tõn vuâņņad puõ'dji parlame'nttvaali pä'jjet. Odđ parlamee'nt jionstummšest kuei't kuälmad vuä'zz võboršee'kkin älgg ka'nnted muttâz.

Vuâđđlää'jj vuetet mu'tted õõutsââ'jest še parlamee'ntest, jõs muuttâs uu'det teättân kirli'žžen viid kuudad vuä'zz jeä'nbõõzzin. Tää'ssvää'ld preside'ntt, valdiasábbar le'be ministeria vuette u'vdded asetõõzzid vuâđđlää'jj vuäivva le'be parlamee'nt šioṭṭeem lää'jj vuâđald.

Parlame'ntt meä'rrad valdia väärin

7 LÄÄKK

Valdiasábbar älgg valmmštööllád parlamentta čuá'jtös puó'di ee'jj täälla'rvvlössán. Parlame'ntt valdiateä'gǵvälljká'dd kiótt'tááll tää'rke'ld täälla'rvvlóózz da parlame'ntnee'kǵi täälla'rvvló'sse tuejjeem alttóózzid.

Parlame'ntt meä'rrad täälla'rvvlóózz siiskóózzást. Tón puá'dbeälla älgg registóöllád jeá'rbi mie'ldd valddja pe'rreemnulla piid da máäus. Piidin mie'rreet láä'jjin.

Kuullbeälla puá'tte tók meerlaid u'vddem tuárjjozz da kääzzkóózz, koid parlame'ntt preemm.

Parlame'ntt meä'rrad še valdia jeállmóózz da vie'lji háiddmóózzást. Parlame'ntt vuápp Láä'ddjánnam Baarj da naroodjeáltókstroite'l tuejummuž.

Valdia teä'gǵáânmóózz vue'ppe parlamee'nt ta'rǵkeemvälljká'dd da valdiaekonomii ta'rǵkeempravlee'n'ja.

Preside'ntt da valdiasábbar jáá'dte áuggpolitiikk

8 LÄÄKK

Lää'ddjánnam áuggpolitiikk jáá'dat tää'ssvää'ld preside'ntt óhttsažuáimmjumšest valdiasábbarin. Preside'ntt da áuggkóskkvuó'din va'stteei mini'stter saggstá'le vääžnmóózzin tu'mmstóógggin halltóózz áugg- da staanvuóttpolitiikklast väljkáá'ddest.

Parlame'ntt preemm vääžnmóózzid meeraikóskksa suáppmóózzid.

Lää'ddjánnam óhttni Euroop unioo'ne vuázli'žžen ee'jjest 1995. Valdiasábbar jáá'dat valmmštóöllmóózz unioon tu'mmstóktuóju da áânn huól unioonâst tuejjuum tu'mmstóóggi tiu'ddepiijmóóžžást.

Valdiasábbar älgg u'vdded parlamentta teá'd unioonâst kiótt'tóöllmóóžžást áarrjin aa'sšin. Parlame'ntt vuáitt u'vdded unioon sábbriid vuássóóttjid mini'sttrid tuáimmjemvuá'ppsid.

Duómmišttâm liâ jióččna

9 LÄÄKK

Vuá'dlää'jj mie'ldd duómmvää'ld á'ne jióččna duómmišttâm. Tää'ssvää'ld preside'ntt nōomad su'vddjid.

Vuóssmós vuóiggádvuótt-tää'ss lij suudvuóigás, tón tu'mmstóóggást vuáitt láittad huávv-vuóiggádvuó'tte. Páájjmóózz duómmvää'ld reidd- da kriminaalaa'sšin áânn páâimós vuóiggádvuó'tt.

Vaaldšema'sšid kiótt'tóólát vaaldšem-vuóiggádvuó'dâst da páâimóóžžást vaaldšem-vuóiggádvuó'dâst. Láâ'ssen lij vá'lddvuóiggádvuó'tt da mátam spesiaalduómmišttâm.

Ve'rǵǵnee'kǵkin älgg jáä'kǵted láä'jj

10 LÄÄKK

Valdiasábbar vuõiggádvuõttkansler da parlamee'nt vuõiggádvuõttá'sšooomaž vue'ppe presidee'nt, halltõõzz da duõmmištmid di valdia da koo'ddi tuáimmjummuž láä'jmeáldlažvuõđ. Kuhttu seu'rje še vuáđđvuõiggádvuõđi da ooumažvuõiggádvuõđi teáuddjummuž.

Koo'ddin lij jiõččvaaldšem

11 LÄÄKK

Koo'ddid lij vuáđđláä'jjest staanuum jiõččvaaldšem. Koo'ddin lij piiđvuõiggádvuõtt. Valdia vuáitt šiõtteed láä'jjin koo'ddid tuájid.

Ahvenanmäädast lij staanuum jiõččvaaldšem. Sä'mmlain lij dommvuu'dest kulttuur- da kíõllaž jiõččvaaldšem.

Valdia vee'rjid álgg nõõmted pá'sttemvuõđ vuáđin.

Juõkkkaž lij õõlgtem peälšted Lää'ddjânnam

12 LÄÄKK

Juõkkkaž lá'ddlaž lij õõlgtem peälšted Lää'ddjânnam jeá'đ poodd.

Preside'ntt lij säáldatviõggi pá'jjsuurmõs da nõõmad upseerid. Preside'ntt meá'rrad halltõõzz čuá'jtõõzzâst säáldatviõggi mobilisástmõõžžâst. Vääinast da rááhast preside'ntt meá'rrad parlamee'nt miástmõõžžin.